

66-42-48/1
16.06.17р.

Спеціалізованій вченій раді Д 35.052.19
Національний університет
«Львівська політехніка»,
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, Оніщенко Наталії Миколаївни на дисертаційне дослідження Андрусяк Ірини Павлівни за темою «Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини ХІХ століття », на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що історія становлення рівності має багатовікові традиції, які відображають розвиток демократії у суспільстві. Принцип рівності людей – багатоаспектний. Основний підхід до його визначення полягає в тому, що зазначаються ознаки, які не спроможні впливати на сутність цього принципу. Одним з проявів принципу рівності є рівність жінок і чоловіків, тобто незалежність рівного підходу від статі, що дістав назву принципу гендерної рівності. Гендерна рівність – складова загального принципу рівності як основа демократичної побудови суспільства. Право розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного – жінок і чоловіків. Конструкція гендерної рівності розкривається через категорію прав людини як універсального стандарту рівності, який є єдиним для обох статей.

Досвід цивілізованих держав свідчить про те, що з розбудовою демократичних інститутів, формуванням громадянського суспільства невід’ємно пов’язані процеси утвердження гідного становища особи в суспільстві незалежно від її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, статі тощо.

Дотримання приписів неупередженого ставлення до особи незалежно

від статі сьогодні сприймається як невід'ємна складова демократичних перетворень та сталого розвитку будь-якого суспільства. Проблема рівності у будь-якій сфері не може розглядатися поза межами права, оскільки саме право розуміється як рівна міра свободи всіх і кожного – і жінки, і чоловіка.

Україна, яка обрала стратегію європейського вибору, активно впроваджує у законодавство стандарти рівності прав і свобод жінки та чоловіка. Повноцінна участь жінок і чоловіків у всіх сферах управління державою та у приватній сфері є однією з гарантій євроінтеграції, запорукою рівноправного входження України до кола економічно розвинутих цивілізованих держав світу, збереження та відтворення ментальних рис та традицій.

Пріоритетом гендерної політики має бути забезпечення умов для ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі в українському суспільстві. Йдеться, зокрема, про доступ до інформації, справедливий розподіл доходів, представництво в управлінських структурах, рівень трудового навантаження, відповідної освіти, забезпечення здоров'я тощо.

Основними напрямками правового регулювання державної гендерної політики є: узгодження правової бази щодо питань гендерної рівності з вимогами міжнародного права про дотримання прав жінок і чоловіків у поєднанні з основними правами та свободами людини; створення гендерної системи управління з метою координації діяльності суб'єктів державної політики щодо забезпечення гендерної рівності на державному, регіональному та міжнародному рівнях; розробка та реалізація правових та інших гарантій забезпечення гендерних прав жінок і чоловіків; забезпечення контролю за дотриманням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя.

Коли мова йде про рівність статей як ідеал суспільно-політичного розвитку, сьогодні в українській правовій та політичній думці під цим поняттям розуміється: а) формальна рівність (рівність юридична,

закріплена законодавчо); б) рівність можливостей (надання певної законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових з іншими групами умов на старті); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідації для конкуруючих сторін перешкод, які можуть бути зумовлені попередньою дискримінацією). У правовій сфері прихильники гендерної теорії намагаються дослідити питання «рівності» та «відмінностей» – наскільки можлива рівність різних людей (у першу чергу за ознакою статі), в яких межах можливе запровадження «нерівності» для досягнення рівності тощо.

Виконання взятих Україною зобов'язань щодо утвердження гендерної рівності, потребує осмислення національних можливостей їх реалізації з урахуванням історично набутої практики суспільного життя чоловіка та жінки, національних традицій їхніх взаємовідносин, досягнень і рівня соціальної культури та її складової – гендерної культури.

Однак, зміна ціннісних орієнтацій нашої держави з урахуванням світового передового досвіду, сподіваємось, швидкими темпами наповнить суспільну свідомість новим змістом, яким, зокрема, стане гендерно налаштований менталітет суспільства, тобто усвідомлений передусім на психологічному рівні напрям мислення суб'єктів щодо визнання, поваги і сприяння по ствердженню принципу рівності людини незалежно від статі.

Проте цілком зрозуміло, що без дослідження історичної спадщини, без вивчення історії питання, а саме – щодо гендерного підходу, до явищ соціальної дійсності було б неможливим сучасне досягнення даної проблематики. Саме це, на наш погляд, обумовило в кінцевому рахунку актуальність обраної теми, а також констатація того, що зовсім неоднозначним було ставлення до цього питання в політичній та правовій думці XIX століття, що також не сприяло ані прогресу в правовому закріпленні захисту прав жінок в національному законодавстві, ані співробітництву в цьому напрямку в міждержавних відносинах. Тому становлення ідеології прав людини та правове закріплення цих прав

відбувалося у формі політико-правових декларацій, що, як зазначає авторка, не сприяло врахуванню особливостей стану тих чи інших категорій населення, в тому числі жінок, і тому не могли бути використані для забезпечення рівноправності, а тим більше – рівності прав і можливостей осіб, що належали до різних статей.

Заслуговує на увагу і те, що вдало зазначена мета дослідження, яка, за думкою здобувачки, полягає у формулюванні теоретично обґрунтованих висновків щодо нерозривного зв'язку ідеї гендерної рівності з інтелектуальним, культурним, економічним, соціальним та національним розвитком українського народу, її присутності у всіх прогресивних національно-демократичних програмах, поглядах українських громадських, культурних та політичних діячів другої половини XIX ст., коли в українській правовій думці починає зароджуватися та розвиватися сучасне розуміння правової рівності, свободи та справедливості (с. 5).

Варто погодитися із Андрусяк І. П., що об'єктом дослідження є ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX ст. як правова категорія. А предметом дослідження є еволюційний розвиток гендерної рівності в інтелектуальній спадщині ключових представників української культури, науки, літератури, громадського та політичного життя другої половини XIX ст., у програмних та статутних документах українських жіночих організацій, інших громадських утворень (с. 7).

Не можна не зазначити, що в процесі проведення дослідження ефективно використовувались системно-структурний метод, формально-догматичний метод, діалектичний метод, соціологічний та інші підходи (с.7).

Наукова новизна одержаних результатів дисертації Андрусяк І. П. полягає у тому, що у сучасній українській юридичній науці представлена дисертація є першим дослідженням особливостей виникнення, становлення і розвитку ідеї гендерної рівності в українській правовій думці. Наукова новизна полягає в сучасному, актуальному трактуванні

проблеми щодо історичних джерел однієї із сучасних ключових засад успішного функціонування суспільства.

На основі одержаних результатів дисертанткою сформульовано ряд положень, узагальнень та висновків, які посвідчують зазначену наукову новизну і дозволяють стверджувати, що вона є одним з перших в самостійній Україні, комплексним дослідженням ідеї гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX століття.

Науково новими результатами цього дисертаційного дослідження, що відрізняються теоретичною та практичною значущістю необхідно визнати наступні її положення, висновки та рекомендації, зокрема:

уперше:

- проаналізовано зародження і розвиток ідеї гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX ст.;
- узагальнено здобутки української історіографії з проблеми зародження і розвитку ідеї гендерної рівності в українській правовій думці;
- схарактеризовано роль і місце ідеї гендерної рівності в програмних засадах українського національно-визвольного руху другої половини XIX ст. і творчій спадщині його ідеологів: Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, М. Драгоманова, В. Барвінського, І. Франка, М. Павлика;

удосконалено:

- розуміння змісту та співвідношення понять «гендерна рівність» та «емансипація жінок», «жіноче питання», «права жінок», гендерної рівності та жіночих прав;
- характеристики змісту та складових ідеї гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX ст., її утвердження в суспільній свідомості українського народу; закріплення як цілей і завдань політичних та громадських організацій;

набули подальшого розвитку:

- складові системи понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема, уточнено та переосмислено такі поняття, як «гендерна рівність»,

«емансипація жінок», «жіноче питання», «права жінок», співвідношення гендерної рівності та жіночих прав;

– історичні знання про появу ідеї гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX ст. Йдеться про період від середини XIX ст., коли у творчості Т. Шевченка вперше було визначено проблему пригнобленого становища жінки в суспільстві, і до 1890 р., коли в програмі першої української політичної партії – Русько-української радикальної партії – одним з програмних завдань було закріплено здобуття та забезпечення гендерної рівності.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використаними:

у *науково-дослідній сфері* – результати дослідження можуть бути використані для написання наукової та навчальної літератури з історії держави і права України, історії вчень про державу і право, історії української політичної та правової думки, конституційного права та інших галузевих наук;

у *навчальному процесі* – основні положення і висновки дисертації використовуються під час викладання курсу історії держави і права України, історії вчень про державу і право, історії української політичної та правової думки, правового забезпечення гендерної рівності (довідка про використання у навчальному процесі НУ «Львівська політехніка» № 67-01-531 від 21.03.2017 р.).

у *правотворчій сфері* – окремі матеріали дисертаційної праці можуть бути використані в діяльності Верховної Ради України для підготовки нормативно-правових актів, що регламентують проведення гендерної експертизи та розробку механізмів забезпечення гендерної рівності та утвердження цінностей і засад паритетної демократії;

у *правозастосовній сфері* – використання одержаних результатів доцільне в роботі Верховної Ради України, її профільних комітетів, Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів України, міністерств і

відомств України – під час організації та проведення суспільних заходів, пов'язаних з утвердженням гендерної рівності в Україні;

у правовиховній сфері – поширення одержаних результатів сприятиме формуванню зваженої громадської думки щодо зародження, становлення та розвитку ідеї гендерної рівності, її джерел та ролі і значення в суспільному та національному розвитку.

Виокремлення позитивного досвіду, виробленого в другій половині XIX ст., сприятиме утвердженню ідеї гендерної рівності як складової успішного, демократичного, національного розвитку.

Втім, як і будь-яке творче, пошукове, самостійне дисертаційне дослідження, дане не позбавлене певних недоліків, прорахунків, спірних позицій. Зокрема:

1. Як відомо головним, першоосновним завданням загальної теорії права є вироблення або аналіз певних термінів, терміно-понять, правових конструкцій, тобто, удосконалення та опрацювання категоріально-понятійного апарату, щодо даного контексту – в сфері гендерної проблематики. Тому, коли авторка визначає серед положень «удосконалено» розуміння змісту та співвідношення понять «гендерна рівність», «емансипація жінок», «жіноче питання», «права жінок» цікавою була б думка щодо співвідношення саме рівності прав та рівності можливостей як проявів гендерної рівності в обраний для дослідження періоді часу.

2. На наш погляд, додаткової аргументації потребує розмежування положення п. 1 «удосконалено» та п. 1 «набули подальшого розвитку», оскільки, з нашої точки зору дані положення є досить близькими за змістом, природою та значенням.

3. Цікавою і такою, що привнесла б певний поштовх в дослідження гендерної рівності як правової категорії, мала б позиція авторки щодо дихотомії чоловічого/жіночого та публічного/приватного в українській правовій думці другої половини XIX століття.

4. Враховуючи контекст представленого дисертаційного дослідження є необхідним уточнення авторки щодо ролі і значення українського жіночого руху у формуванні та утвердженні ідеї гендерної рівності.

Як уже зазначалося перераховані зауваження мають дискусійний характер та не знижують позитивної оцінки роботи, що виконана на високому науковому рівні. Дисертація є самостійним комплексним дослідженням, яке має суттєве теоретичне та практичне значення для вдосконалення загальнотеоретичного розуміння ідеї гендерної рівності в українській правовій думці другої половини ХІХ століття.

Результати цього наукового дослідження, висновки та пропозиції дисертанта викладені у 40 наукових праць, з яких 7 наукових статей, зокрема 6 – у наукових виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, 1 – в іноземному виданні, матеріали 33 доповідей на наукових конференціях.

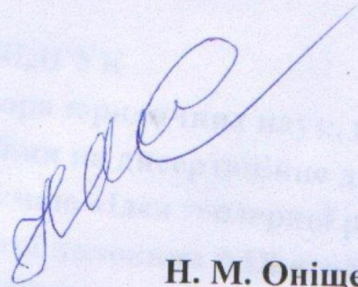
Структура автореферату логічна і відповідає тексту та змісту дисертації. Наукові положення достатньо обґрунтовані та достовірні. Висновки в цілому по роботі є істотними та значущими для загальної теорії держави і права.

На основі зазначеного можна зробити загальний висновок, сутність якого у твердженні, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій і встановлені у Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а також основним вимогам чинного законодавства щодо дисертації та авторефератів дисертацій, а її автор – Андрусяк Ірина Павлівна заслуговує присудженню наукового ступеня кандидата юридичних наук за

спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

**Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, професор,
Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
завідувач відділу теорії держави і права,
Заслужений юрист України,
академік НАПрН України**

Н. М. Оніщенко

